

Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny

Natura 2000

Ptaki (część II)

TOM 8.

Ptaki (część II). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 8.
Praca zbiorowa pod redakcją Macieja Gromadzkiego, przy współudziale Jadwigi Gromadzkiej, Katarzyny Mokwy, Arkadiusza Sikory, Marii Wieloch, Magdaleny Zagalskiej-Neubauer, Moniki Zielińskiej i Piotra Zielińskiego.

Wydawca:
Ministerstwo Środowiska
ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa
www.mos.gov.pl

Mapy: Tomasz Mokwa i Zenon Rohde

Ilustracje: Tomasz Cofta

ISBN 83-86564-43-1
Warszawa 2004 r.
Nakład 1350 egz.

Korekta i redakcja techniczna: Małgorzata Juras

Skład, łamanie i druk:
Naj-Comp s.j.
ul. Minerska 1, 04-506 Warszawa
e-mail: studio@najcomp.com.pl

Zalecany sposób cytowania:

Gromadzki M. (red.) 2004. Ptaki. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 7 (część I), s. 314. T. 8 (część II), s. 447.

lub:

Sikora A., Mikusek R. 2004. *Carduelis flammea* (L., 1758) – czeczotka. W: Gromadzki M. (red.) Ptaki (część II). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 8, s. 374–377.

Spis treści

Przedmowa Głównego Konserwatora Przyrody	5
Przedmowa Dyrektora Departamentu Ochrony Przyrody Ministerstwa Środowiska	7
3. Część szczegółowa – opisy gatunków (cd.)	9
A130 <i>Haematopus ostralegus</i> – Ostrygojad	11
A131 <i>Himantopus himantopus</i> – Szczudłak	15
A132 <i>Recurvirostra avosetta</i> – Szablodziób	19
A133 <i>Burhinus oedicnemus</i> – Kulon	22
A136 <i>Charadrius dubius</i> – Sieweczka rzeczna	26
A137 <i>Charadrius hiaticula</i> – Sieweczka obrożna	31
A139 <i>Charadrius morinellus</i> – Mornel	36
A140 <i>Pluvialis apricaria</i> – Siewka złota	39
A141 <i>Pluvialis squatarola</i> – Siewnica	43
A142 <i>Vanellus vanellus</i> – Czajka	47
A143 <i>Calidris canutus</i> – Biegus rdzawy	53
A144 <i>Calidris alba</i> – Paskowiec	57
A145 <i>Calidris minuta</i> – Biegus malutki	61
A147 <i>Calidris ferruginea</i> – Biegus krzywodzioby	65
A149 <i>Calidris alpina</i> – Biegus zmienny	69
A466 <i>Calidris alpina schinzii</i> – Biegus zmienny (<i>schinzii</i>)	74
A151 <i>Philomachus pugnax</i> – Batalion	79
A153 <i>Gallinago gallinago</i> – Kszyk	85
A154 <i>Gallinago media</i> – Dubelt	90
A155 <i>Scolopax rusticola</i> – Słonka	94
A156 <i>Limosa limosa</i> – Rycyk	98
A157 <i>Limosa lapponica</i> – Szlamnik	104
A158 <i>Numenius phaeopus</i> – Kulik mniejszy	108
A160 <i>Numenius arquata</i> – Kulik wielki	112
A161 <i>Tringa erythropus</i> – Brodziec śniady	117
A162 <i>Tringa totanus</i> – Krwawodziób (brodziec krwawodzioby)	121
A164 <i>Tringa nebularia</i> – Kwokacz	127
A165 <i>Tringa ochropus</i> – Samotnik	131
A166 <i>Tringa glareola</i> – Łęczak (brodziec leśny)	134
A168 <i>Actitis hypoleucos</i> – Brodziec piskliwy	138
A169 <i>Arenaria interpres</i> – Kamusznik	143
A170 <i>Phalaropus lobatus</i> – Płatkonóg sztyldzioby	147
A176 <i>Larus melanocephalus</i> – Mewa czarnogłowa	151
A177 <i>Larus minutus</i> – Mewa mała	156
A179 <i>Larus ridibundus</i> – Śmieszka	160
A182 <i>Larus canus</i> – Mewa pospolita	166
A183 <i>Larus fuscus</i> – Mewa żółtonoga	171
A187 <i>Larus marinus</i> – Mewa siodłata	175
A190 <i>Sterna caspia</i> – Rybitwa wielkodzioba	179
A191 <i>Sterna sandvicensis</i> – Rybitwa czubata	182
A193 <i>Sterna hirundo</i> – Rybitwa rzeczna	186
A194 <i>Sterna paradisea</i> – Rybitwa popielata	192
A195 <i>Sterna albifrons</i> – Rybitwa białoczelna	195
A196 <i>Chlidonias hybridus</i> – Rybitwa białowąsa	199
A197 <i>Chlidonias niger</i> – Rybitwa czarna	203
A198 <i>Chlidonias leucopterus</i> – Rybitwa białoskrzydła	208
A202 <i>Cephus grylle</i> – Nurnik	212
A207 <i>Columba oenas</i> – Siniak	215

A215 <i>Bubo bubo</i> – Puchacz	220
A217 <i>Glaucidium passerinum</i> – Sóweczka	225
A220 <i>Strix uralensis</i> – Puszczyk uralski	229
A222 <i>Asio flammeus</i> – Uszatka błotna (sowa błotna)	233
A223 <i>Aegolius funereus</i> – Włochatka	237
A224 <i>Caprimulgus europaeus</i> – Lelek	242
A229 <i>Alcedo atthis</i> – Zimorodek	245
A231 <i>Coracias garrulus</i> – Kraska	250
A232 <i>Upupa epops</i> – Dudek	254
A234 <i>Picus canus</i> – Dzięcioł zielonosiwy	258
A236 <i>Dryocopus martius</i> – Dzięcioł czarny	263
A429 <i>Dendrocopos syriacus</i> – Dzięcioł białoszyi	266
A238 <i>Dendrocopos medius</i> – Dzięcioł średni	271
A239 <i>Dendrocopos leucotos</i> – Dzięcioł białogrzbiety	276
A241 <i>Picoides tridactylus</i> – Dzięcioł trójpalczasty	280
A246 <i>Lullula arborea</i> – Lerka	284
A249 <i>Riparia riparia</i> – Brzegówka	288
A255 <i>Anthus campestris</i> – Świergotek polny	292
A267 <i>Prunella collaris</i> – Płochacz halny	296
A270 <i>Luscinia luscinia</i> – Słwik szary	300
A272 <i>Luscinia svecica</i> – Podróżniczek	304
A280 <i>Monticola saxatilis</i> – Nagórnik (nagórnik skalny)	309
A282 <i>Turdus torquatus</i> – Drozd obrożny	312
A290 <i>Locustella naevia</i> – Świerszczak	315
A291 <i>Locustella fluviatilis</i> – Strumieniówka	319
A292 <i>Locustella luscinioides</i> – Brzęczka	322
A294 <i>Acrocephalus paludicola</i> – Wodniczka	325
A295 <i>Acrocephalus schoenobaenus</i> – Rokitniczka	330
A297 <i>Acrocephalus scirpaceus</i> – Trzcinniczek	333
A307 <i>Sylvia nisoria</i> – Jarzębatka	336
A320 <i>Ficedula parva</i> – Muchotłówka mała	340
A321 <i>Ficedula albicollis</i> – Muchotłówka białoszyja	344
A323 <i>Panurus biarmicus</i> – Wąsatka	348
A333 <i>Tichodroma muraria</i> – Pomurnik	352
A336 <i>Remiz pendulinus</i> – Remiz	355
A338 <i>Lanius collurio</i> – Gąsiorek	358
A339 <i>Lanius minor</i> – Dzierzba czarnoczelna	363
A340 <i>Lanius excubitor</i> – Srokosz	366
A341 <i>Lanius senator</i> – Dzierzba rudogłowa	370
A368 <i>Carduelis flammea</i> – Czerwotka	374
A371 <i>Carpodacus erythrinus</i> – Dziwonia	378
A379 <i>Emberiza hortulana</i> – Ortolan	382
Ptaki wodno-błotne	386
4. Aneksy	389
Aneks 1. Słownik	391
Aneks 2. Gatunki ptaków wymienione w załączniku I DP, stwierdzone w Polsce	399
Aneks 3. Gatunki ptaków waloryzujące Obszary Specjalnej Ochrony – Natura 2000 w Polsce	402
Aneks 4. Gatunki ptaków, które należy zbadać w pierwszej kolejności	406
Aneks 5. Występowanie ptaków w siedliskach z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej	408
Aneks 6. Wykaz wybranych przewodników do oznaczania ptaków	438
Aneks 7. Wykaz popularnych nagrań głosów ptaków	439
5. Indeksy	441
Indeks polskich nazw ptaków	443
Indeks łacińskich nazw ptaków	446

Przedmowa

Szanowni Państwo

1 maja 2004 roku Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Oznacza to równe prawa, ale i równe obowiązki. Obowiązki najważniejsze to przyjęcie i respektowanie prawa unijnego w naszym kraju, w tym prawa dotyczącego ochrony przyrody. Unia Europejska przygotowała w tej dziedzinie dwie dyrektywy: Dyrektywę Ptasią i Dyrektywę Siedliskową. Ich efektem jest zobowiązanie państw należących do UE do utworzenia na swoim terytorium Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000. Ponieważ obligacja ta dotyczy również Polski, 1 maja 2004 roku wystaliśmy do Komisji Europejskiej nasze propozycje sieci. Znajdują się wśród nich 72 obszary specjalnej ochrony ptaków oraz 184 specjalne obszary ochrony siedlisk wyznaczone dla ochrony siedlisk przyrodniczych innych niż ptaki oraz gatunków zwierząt i roślin.

Wstępny etap wdrażania sieci Natura 2000 w Polsce mamy już za sobą. Utworzyliśmy sieć obszarów Natura 2000 oraz dostosowaliśmy polskie prawodawstwo w tej dziedzinie do wymogów unijnych. Teraz przyszedł czas na kolejny etap naszej pracy: tworzenie planów ochrony obszarów Natura 2000 oraz przygotowanie monitoringu stanu siedlisk i gatunków, na podstawie których obszary te powołano. To wielka praca i wielkie wyzwanie. Plany ochrony i monitoring wymagają mobilizacji służb ochrony przyrody i przyrodników, wymagają też porozumienia z lokalnymi społecznościami i wszystkimi zainteresowanymi innym niż ochrona przyrody użytkowaniem tych obszarów.

Po to, aby zarządzanie siedliskami i gatunkami, które wskazano w Dyrektywach, było jednolicie rozumiane i wdrażane na całym obszarze kraju, obok zapisów prawa potrzebne są poradniki wyjaśniające zawiłości interpretacyjne oraz wskazujące, jakie siedliska i jakie gatunki, gdzie i w jaki sposób należy chronić. Dlatego też Francja, nasz partner w ramach współpracy bliźniaczej, bogatsza w ponad dziesięcioletnie doświadczenia nad wdrażaniem obu Dyrektyw, zaproponowała nam przygotowanie i opublikowanie poradników ochrony siedlisk i gatunków zawartych w załącznikach do Dyrektyw i występujących w Polsce w oparciu o książki sprawdzone już u siebie.

Poradniki przygotowane przez liczną grupę polskich ekspertów przeznaczone są przede wszystkim dla służb obszarów Natura 2000. Informacje zawarte w rozdziale dotyczącym potencjalnych zagrożeń oraz zalecanych metod ochrony zostały skonsultowane i uzgodnione z Departamentem Leśnictwa Ministerstwa Środowiska, Departamentem Zasobów Wodnych Ministerstwa Środowiska, Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Generalną Dyrekcją Lasów Państwowych oraz Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej w Gdańsku. Ich celem jest zapewnienie dostępu do podstawowej wiedzy o gatunkach i siedliskach. Pracownik obszaru Natura 2000 powinien umieć rozpoznawać gatunki i siedliska zawarte w załącznikach do Dyrektyw, powinien wiedzieć, gdzie one w Polsce występują, powinien też znać ich biologię, wymagania środowiskowe, a także ich zagrożenia oraz sposoby ochrony. Poradniki podają również proponowane sposoby ochrony, co powinno ułatwić konstruowanie planów ochrony poszczególnych obszarów naturalnych, a także realizację planów i programów ochrony. Poradniki powinny również pomagać w pracy służbie leśnej, służbom rolnym, przyrodnikom oraz wszystkim miłośnikom przyrody, którzy zajmują się jej ochroną.

Poradniki, obok wiedzy specjalistycznej, zawierają również podstawową wiedzę o sieci Natura 2000 w Polsce i zasadach jej powstania. Sprostanie potrzebom wiedzy i informacji na ten temat jest ważnym wyzwaniem służb ochrony przyrody. Informacje o zasadach kreowania sieci, pracach dotyczących selekcji i tworzenia poszczególnych jej elementów, zasadach ochrony, monitoringu, użytkowania, a także walorach przyrodniczych zachowanych na ich obszarze powinny być prowadzone równolegle do prac nad tworzeniem sieci Natura 2000. Dlatego też staramy się w Ministerstwie Środowiska przygotowywać wiele informacji na ten temat, informacji o różnym stopniu zaawansowania i wiedzy przyrodniczej. Cykl poradników ochrony siedlisk i gatunków naturalnych stanowi kolejne takie opracowanie. Poradniki docierają do rąk Państwa dzięki pomocy merytorycznej Francji, naszego bliźniaczego partnera, wybranego przez Polskę w ramach współpracy przedakcesyjnej Unii Europejskiej. Mam nadzieję, że dzięki poradnikom łatwiej będzie planować i zarządzać ochroną obszarów Natura 2000 w naszym kraju.

Prof. dr hab. Zbigniew Witkowski
Główny Konserwator Przyrody
Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska

Poradniki ochrony siedlisk i gatunków są jednym z cennych efektów wdrażania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w Polsce w ramach polsko-francuskiego porozumienia bliźniaczego.

Ochrona siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których wyznacza się obszary Natura 2000, wymaga odpowiedniej wiedzy o tych siedliskach i gatunkach oraz wiedzy o sposobach ich ochrony, w szczególności w warunkach gospodarczego użytkowania ekosystemów.

W polskiej literaturze, jak też w aktach prawnych ochrony przyrody, brakowało opracowania w takim zakresie, jaki zawiera niniejszy zbiór poradników. Szczególnie istotne są dane dotyczące biologii gatunków, ich występowania i metod ochrony, a także liczebności populacji i czynników zagrażających tym gatunkom. Podobnie też w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych poradniki zawierają ogrom danych, w tym dane dotyczące rozmieszczenia geograficznego, stanu zachowania, czynników zagrażających i metod ochrony.

Poradniki są zbiorem dotychczasowej wiedzy o siedliskach i gatunkach, zgromadzonej w najważniejszych ośrodkach naukowych w Polsce przez wybitnych specjalistów. Są one cennym opracowaniem przygotowanym na użytek nie tylko osób zainteresowanych ochroną obszarów Natura 2000, lecz także wszystkich służb ochrony przyrody oraz jednostek organizacyjnych i osób użytkujących ekosystemy przyrodnicze, a także tych, których działalność ma wpływ na ochronę siedlisk przyrodniczych i gatunków.

Poradniki z pewnością będą przydatne podczas przekazywania wiedzy o ochronie przyrody na różnych szczeblach edukacji.

Autorom poradników oraz wszystkim, którzy mają swój wkład w ich opracowanie, składam wyrazy uznania i podziękowania za trud włożony w staranność opracowania.

Korzystającym z poradników życzę przyjemnej lektury.

Dr inż. Jan Wróbel
Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody

